

ENCICLOPEDIA DE FILOSOFIE POLITICĂ  
(1970 – PREZENT)

HAYEK ȘI REAFIRMAREA LIBERALISMULUI CLASIC

GABRIELA TĂNĂȘESCU\*

**Abstract.** *The paper aims to reconstruct the context in which Hayek elaborated the trilogy Law, Legislation and Liberty, the specific resorts which led to the writing of this extensive work, the degree of originality and the role of this work in Hayek's general conception. It argues that through this trilogy Hayek has contributed significantly to the reaffirmation of the liberalism of classical origins and to its adequacy in the present times and to present problems of contemporary thought. As such, the paper examines the epistemological foundations of Hayek's neo-classical conception, namely the evolutionary perspective and the principle of fragmentary knowledge, and the themes that form the un-disputed „central axis of the Hayekian intellectual project”: the Great Society, as a model of social and political order; and the spontaneous order, as an complex order reflecting the means whereby the ideal becomes reality.*

**Keywords:** *traditional doctrines of classical liberalism, basic principles of the society of free man, Great Society, spontaneous order, rule of law, legislation.*

Trilogia *Law, Legislation and Liberty* este recunoscută drept una dintre cele mai importante sinteze ale gândirii liberale a secolului XX<sup>1</sup>. Volumele care o compun, *Rules and Order* (1973), *The Mirage of Social Justice* (1976) și *The Political Order of a Free People* (1978), reprezintă nu doar rafinarea conceptelor „capodoperei” *The Constitution of Liberty* (1960) și „cea mai deplină expresie” a temelor dezvoltate de Hayek în lucrările anterioare, ci și încercarea de a reafir-

\* Cercetător științific gr. III dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, cercetător postdoctoral al Academiei Române.

<sup>1</sup> Printre cele mai expansive aprecieri formulate după apariția primului volum al trilogiei *Law, Legislation and Liberty* se înscrie cea a lui Karl Popper, care, într-o scrisoare publicată în 1975 în *Times Literary Supplement*, considera că Hayek a redeschis „cea mai importantă [the most fundamental] dezbateră din domeniul filosofiei politice”. De asemenea, în cuprinsul unei scrisori către Hayek, aprecierea lui Popper asupra primului volum al trilogiei este maximal encomiastică: „S-ar putea să fiu prea entuziast – probabil că sunt – dar sentimentul meu actual este că aceasta este cea mai mare carte de filosofie politică pe care am citit-o vreodată, neexcluzând incredibila *Republica* a lui Platon... Utopia ei liberală a aprins o nouă speranță”. Apud Alan Ebenstein, *Hayek's Journey: The Mind of Friedrich Hayek*, New York, Palgrave Macmillan, 2003, p. 184.

ma „într-o formă mai originală“, „întregitoare“ și „adecvată problemelor și gândirii contemporane“ doctrinele tradiționale ale liberalismului clasic<sup>2</sup>.

Intenția originară a autorului<sup>3</sup> de a „elimina lacunele“<sup>4</sup> sau de a „completa“<sup>5</sup> *The Constitution of Liberty* cu un eseu sau cu un volum intitulat *Law, Legislation and Liberty*, concretizată începând cu anul 1962, s-a soldat la începutul anilor '70 cu un amplu manuscris, „aproape finalizat“. Mefient în privința posibilității de a completa ceea ce considera a fi „inevitabil“ „ultima“ sa „lucrare sistematică“, Hayek a publicat prima ei treime, adică ceea ce avea o formă „complet finisată“, în 1973, ca volum separat. Demersul de completare a lucrării, adesea întrerupt, prelungit pe parcursul mai multor ani în care ideile proprii „s-au dezvoltat continuu“, în care „circumstanțele s-au modificat“ și în care autorul a dorit să se familiarizeze cu „noile lucrări importante“ publicate<sup>6</sup>, l-a obligat pe Hayek să „rescrie“, să „revizuiască substanțial“ și să resistematizeze anumite capitole. Scopul primordial declarat a fost îmbunătățirea modului de „reafirmare a argumentelor“. Acesta a fost cu deosebire cazul capitolului „«Social» or Distributive Justice“, „complet refăcut“ pentru volumul al II-lea (1976), și al capitolelor „The Containment of Power and the Dethronement of Politics“ și „Epilogue: Three Sources of Human Values“, din volumul al III-lea (1978). Autorul a considerat că aceste părți constituie o „exprimare mai directă a perspectivei generale a evoluției morale și politice“ care l-a ghidat în întreaga întreprindere<sup>7</sup>. Hayek a reluat demersul de clarificare a doctrinei tradiționale a constituționalismului liberal

<sup>2</sup> F. A. Hayek, „Consolidated preface to one-volume edition“ (1982), în *Law, Legislation and Liberty. A new statement of the liberal principles of justice and political economy*, Volume 1 *Rules and Order* (1973), Volume 2 *The Mirage of Social Justice* (1976), Volume 3 *The Political Order of a Free People* (1979), London, Routledge & Kegan Paul, 1998, p. XIX.

<sup>3</sup> Înainte de publicarea trilogiei *Law, Legislation and Liberty*, Friedrich August von Hayek (1889-1992) a fost primul director al *Österreichischen Instituts für Konjunkturforschung* (devenit mai târziu *Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung*, WIFO) din Viena (1927-1931), primul și cel mai longeviv director al *Mont Pelerin Society* (1947-1961), profesor de științe economice și statistică la University of London (1931-1950), profesor de științe sociale și morale al Committee on Social Thought de la University of Chicago (între 1950 și 1962) și profesor de economie la Albert-Ludwigs Universität din Freiburg im Breisgau (între 1962 și 1968). Între anii 1969 și 1977 a fost profesor onorific la Universitatea din Salzburg, iar în intervalul 1977-1992 profesor emerit la Universitatea din Freiburg.

<sup>4</sup> F. A. Hayek, „Consolidated preface to one-volume edition“, *ed. cit.*, p. XIX.

<sup>5</sup> Hayek mărturisește în *Autobiografie intelectuală* că lucrarea „despre lege, legislație și libertate“, la a cărei redactare începuse să lucreze după stabilirea la Freiburg, era „destinată să fie un fel de completare la *The Constitution of Liberty*“, dar că manuscrisul rezultat după opt ani era unul „excesiv de lung“. Dat fiind că „după cea de-a șaptezecă aniversare“ starea lui de sănătate s-a deteriorat și că atmosfera intelectuală de la Salzburg i-a fost mai puțin favorabilă, apariția lucrării a fost amânată. A se vedea Friedrich A. Hayek, *Autobiografie intelectuală*, volum editat de Stephen Kresge și Leif Wenar, traducere din limba engleză de Cristina Moisa, introducere de Stephen Kresge, București, Nemira, p. 169. Alan Ebenstein arată în această privință că, spre deosebire de perioada publicării *The Constitution of Liberty* – una „optimistă în general și coezivă din punct de vedere social“, în care autorul se afla încă la University of Chicago –, perioada redactării *Law, Legislation and Liberty* a fost mult mai turbulentă, autorul intrase în al șaptelea deceniu al vieții, se simțea într-o oarecare măsură „izolat din punct de vedere intelectual la Freiburg și la Salzburg și experimentase depresia“. Ultima lucrare are, de aceea, o tonalitate afectivă și intelectuală diferită. După Ebenstein, „relația dintre cele două lucrări ar putea fi considerată întrucâtva asemănătoare celei dintre *Republica* lui Platon, un produs «de tinerețe», și *Legile* lui Platon, un produs «de bătrânețe»“. A se vedea Alan Ebenstein, *op. cit.*, pp. 187-188.

<sup>6</sup> Autorul indică – în aceeași Prefață la volumul unic publicat în 1982 – lucrările *A Theory of Justice* (1972) a lui John Rawls, *Anarchy, State and Utopia* (1974) a lui Robert Nozick și *On Human Conduct* (1975) a lui Michael Oakeshott, cu care a dorit să se familiarizeze (pe care a dorit să le „digere“), dar asupra cărora a amânat finalmente să-și prezinte concluziile.

<sup>7</sup> F. A. Hayek, „Consolidated preface to one-volume edition“ (1982), *Law, Legislation and Liberty*, *ed. cit.*, p. XVIII.

pornind de la constatarea că perspectivele fundamentale de care depinde „prezervarea societății oamenilor liberi“ nu au fost „expuse anterior în mod adecvat“. În consecință, cele trei mari părți (volume) ale lucrării au fost dedicate argumentării următoarelor teze: (1) *ordinea spontană* sau ordinea care se autoreglează este distinctă de ordinea *organizată*, în virtutea tipurilor diferite de reguli care prevalează în cadrul lor; (2) dreptatea distributivă sau „socială“ are semnificație doar în cazul celui de-al doilea tip de ordine, fiind incompatibilă cu ordinea spontană pe care Adam Smith a numit-o *the Great Society*<sup>8</sup> și pe care Sir Karl Popper a numit-o *the Open Society*; (3) „modelul predominant de instituții democratice liberale, în care același corp reprezentativ stabilește reguli ale comportamentului corect și controlează guvernul, conduce în mod necesar la transformarea graduală a ordinii spontane a unei societăți libere într-un sistem totalitar pus în serviciul unor coaliții de interese organizate“<sup>9</sup>. Prin formularea acestor teze și prin modul în care le susține Hayek se situează într-o formă din nou consolidată în descendența de secol XX sau în succesiunea „apostolică“ a doctrinei „smithiene“ a *laissez-faire*-ului, anume a liberalismului radical, și a preceptelor „de economie politică“ ale Școlii clasice ricardiene, asumate de o manieră specifică chiar în cadrul „Școlii austriace de economie“.

<sup>8</sup> Hayek preciza că expresia era deja cunoscută în secolul al XVIII-lea și menționa în acest sens lucrările unor autori precum Richard Cumberland, Adam Smith și Jean-Jacques Rousseau. De asemenea, observa cu malițiozitate că, revitalizată în epoca modernă de Graham Wallas în lucrarea *The Great Society* (1920), expresia nu și-a pierdut adecvarea în ciuda faptului că a fost folosită ca slogan politic de „o administrație americană recentă“. *Idem*, vol. 1 *Rules and Order*, ed. cit., p. 148, nota 11. Pentru Hayek *the Great Society* a constituit un ideal a cărui semnificație a fost într-o oarecare măsură independentă de cea a „originilor ei istorice“. Smith, de pildă, folosea expresia în contextul teoriei sale economice pentru a desemna o societate comercială amplă („civilized society“, „commercial society“, „mercantile society“, „great mercantile republic“, „great society of mankind“, „system of natural liberty“) în care „intră în joc“ forțe economice precum cererea, oferta, diviziunea muncii. Spre deosebire de utilizarea cantitativă și comercială a lui Smith, Hayek realizează „o interpretare creativă“ a ei (Peter McNamara, „Introduction: Governing the Great Society“, *Liberalism, Conservatism, and Hayek's Idea of Spontaneous Order*, edited by Louis Hunt and Peter McNamara, New York, Palgrave Macmillan, 2007, p. 2). Anume, el identifică *the Great Society* cu un tip special de „civilizație“ – „the free civilization“, „advanced civilization“ sau „our civilization“ – în care, în condițiile unei „fragmentări a cunoașterii“ și ale unei „structuri coerente ai cărei determinanți sunt necunoscuți“, indivizii dobândesc „cel mai mare beneficiu din cunoașterea pe care o posedă ceilalți. Aceasta este, de altfel, „cauza capacității [lor] de a urmări o gamă infinit mai amplă de scopuri decât doar satisfacerea celor mai presante nevoi fizice“ (F. A. Hayek, *op. cit.*, p. 14). Astfel, conotația pe care Hayek a dat-o termenului a fost aceea de model de ordine politică și socială care urmărește să realizeze „the greatest possible individual liberty compatible with the social order“. Ca atare, prin *the Great Society* Hayek a vizat organizarea statală liberală clasică fundamentată pe piețele libere, guvernarea limitată și statul de drept. Cum era deja de notorietate înainte de publicarea primului volum al trilogiei *Law, Legislation and Liberty*, scopul major al autorului a fost constant „lupta“ împotriva socialismului, nazismului și fascismului, *the Great Society* constituind în acest sens modelul contrapozitiv tuturor sistemelor „totalitare“, adică sistemelor întemeiate esențialmente pe planificarea socială. De asemenea, Hayek a contrapus *the Great Society* sau modelul „societății libere“ formelor contemporane de involuție socială care stau sub semnul a ceea ce el a numit tribalism: populismul, naționalismul etnic, teocrația fundamentalistă ș.a. Din acest punct de vedere, comunismul marxist, nazismul și fascismul au constituit fiecare într-un fel specific forme de tribalism „sofisticat din punct de vedere filosofic“ sau „încercări monstruoase de a impune metode economice ale unei societăți tribale în lumea modernă“ (Peter McNamara, *op. cit.*, p. 4). Pentru rolul fundamental al *spontaneous order* în realizarea idealului *the Great Society* a se vedea *Liberalism, Conservatism, and Hayek's Idea of Spontaneous Order*, ed. cit., îndeosebi Peter McNamara, „Introduction: Governing the Great Society“, pp. 1-17; James R. Otteson, „Unintended Order Explanations in Adam Smith and the Scottish Enlightenment“, pp. 21-42; Louis Hunt, „The Origin and Scope of Hayek's Idea of Spontaneous Order“, pp. 43-64; Ross B. Emmett, „Knight's Challenge (to Hayek): Spontaneous Order Is Not Enough for Governing a Liberal Society“, pp. 67-86; Richard Boyd and James Ashley Morrison, „F. A. Hayek, Michael Oakeshott, and the Concept of Spontaneous Order“, pp. 87-106.

<sup>9</sup> F. A. Hayek, *op. cit.*, p. 2.

Primul volum al trilogiei, *Rules and Order*<sup>10</sup>, focalizat asupra conceptelor de ordine spontană și de libertate individuală și fundamentul și valoarea centrală a teoriei economice hayekiene, ca și asupra raportului dintre libertate și lege, a marcat imediat după apariție recunoașterea publică<sup>11</sup> a contribuției lui Hayek la renașterea liberalismului clasic. Lucrările lui Hayek din 1960, *The Constitution of Liberty*<sup>12</sup>, i se datorează, desigur, în cea mai substanțială măsură reconstruirea unei perspective fundamentale a liberalismului clasic, însă critica concepțiilor dreptății și asistenței sociale și afirmarea principiilor „societății libere” pe care lucrarea le cuprinde nu au primit o atenție deosebită până în anii ’70<sup>13</sup>. *Rules and Order* a fost menită, de aceea, să constituie o „nouă afirmare a principiilor liberale ale dreptății și economiei politice” sau ale principiilor „societății libere” și o valorificare a cercetărilor întreprinse de-a lungul unui deceniu<sup>14</sup> asupra implicațiilor politicilor asistențialiste sau ale *welfare state*-ului. Conferirea Premiului Nobel pentru economie a constituit desigur „evenimentul decisiv” („brusc și neașteptat”) nu doar pentru „redescoperirea lui Hayek”<sup>15</sup> și „renașterea economiei austriece”<sup>16</sup> și a Școlii austriece<sup>17</sup>, ci și pentru impunerea liberalismului său neo-clasic în centrul dezbaterilor economice și politice.

<sup>10</sup> Publicat inițial la Chicago, University of Chicago Press, London, Routledge & Kegan Paul.

<sup>11</sup> La 9 octombrie 1974 lui Friedrich A. von Hayek și Gunnar Myrdal li s-a decernat premiul Nobel în științe economice „pentru munca lor de pionierat în teoria banilor și fluctuațiilor economice și analiza lor aprofundată a interdependenței fenomenelor economice, sociale și instituționale”, *The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 1974* [www.nobelprize.org/nobel\\_prizes/economic.../laureates/1974/press.html](http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic.../laureates/1974/press.html). Pledoaria lui Hayek pentru denaționalizarea banilor constituie probabil cea mai radicală componentă a concepției economice pe care a susținut-o începând cu anii ’70, argumentul că etaloanele monetare emise de întreprinderile private ar reprezenta un stimulente nu doar pentru menținerea puterii lor de cumpărare ci și pentru încurajarea concurenței între diferite valute reprezentând corolarul teoriei sale despre ordinea spontană. De altfel, Hayek a publicat în 1976 o lucrare consacrată acestei probleme, *Denationalisation of Money*, al cărei obiectiv fundamental este argumentarea necesității „depunerii guvernării de puterile monopoliste ale emiterii de bani”.

<sup>12</sup> Pentru o prezentare cuprinzătoare a lucrării a se vedea *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice. Contemporanii. 1945-1970*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2005, pp. 233-256.

<sup>13</sup> Recunoașterea de care Hayek s-a bucurat înainte și după apariția lucrării *The Road of Serfdom* (1944) s-a estompat în contextul adoptării extinse și cu succes în perioada postbelică a modelului statului bunăstării și în condițiile dominației intelectuale a valorilor liberalismului social sau asistențial pe parcursul a mai mult de două decenii.

<sup>14</sup> Între studiile „pregătitoare” pentru *Law, Legislation and Liberty* se înscriu: „Two Essays on Free Enterprise. Bombay: Forum of Free Enterprise” (1962), „Wirtschaft, Wissenschaft und Politik” (1963), „Arten der Ordnung” (1963), „Was der Goldwährung geschehen ist. Ein Bericht aus dem Jahre 1932 mit zwei Ergänzungen” (1965), „The Principles of a Liberal Social Order” (1966), „Die Sprachverwirrung im politischen Denken” (1967), „The Constitution of a Liberal State” (1967), „The Atavism of Social Justice” (1967), „Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren” (1968), „Economic Freedom and Representative Government” (1973).

<sup>15</sup> A se vedea Roman Hinka, *Hayek as a Liberal – His Contribution to Politics and Economics*, GRIN Verlag, 2005, p. 6, <http://www.grin.com>.

<sup>16</sup> Care a început în 1962, odată cu publicarea cărții lui Murray Rothbard *Man, Economy and State*, a continuat prin publicarea lucrărilor lui *America's Great Depression* și *What Has Government Done to Our Money* (1963) și *Power and Market* (1970). „Redescoperirea” lui Hayek de economiști în 1973 și introducerea lucrărilor lui în cursurile universitare au fost considerate evenimente decisive pentru renașterea economiei austriece. Prima conferință din America de Nord având ca temă economia austriacă a avut loc în iunie 1974, în South Royalton, Vermont, și i-a avut ca lectori pe Murray Rothbard, Israel M. Kirzner și Ludwig M. Lachmann. Hayek a activat ca cercetător rezident în vara anului 1975 și a anului 1977 la Institute of Human Studies din Menlo Park, California, unul dintre cele mai faimoase *think tank* libertariene din lume.

<sup>17</sup> În cadrul Școlii austriece, Friedrich A. von Hayek a reprezentat „a patra generație”, din care au făcut parte, de asemenea, Gottfried Haberler, Fritz Machlup, Oskar Morgenstern, Paul Rosenstein-Rodan și Ludwig

Se impune a fi subliniat că preocuparea dominantă a lui Hayek pentru ordinea spontană, ulterioară lucrării *Drumul către servitute* (1944), a fost însoțită permanent de focalizarea asupra statului de drept<sup>18</sup>. Atât *Individualism and Economic Order* (1948)<sup>19</sup>, cât și *The Constitution of Liberty* (1960)<sup>20</sup> au indicat, de altfel, mijloacele de factură liberal neoclasică prin care o societate devine și se menține liberă. Hayek a considerat însă că abia prin *Rules and Order* (1973) acest raport este „expus într-o formă adecvată”, adică prin stabilirea unei „relații între economie și drept”, în scopul respingerii „teoriilor prevalente ale dreptății”, ale dreptății sociale evident, și pentru reînnoirea argumentării „limitării puterii și detronării politicii” etatiste.

Spre deosebire de *The Constitution of Liberty*, care indica principiile pe care un tip de guvernare ar trebui să le respecte pentru a apăra libertatea sau mijloacele prin care o societate se menține liberă urmând „o constituție a libertății”<sup>21</sup> conform idealurilor „vechiului liberalism”, primul volum al trilogiei, *Rules and Order*, ca de altfel întreaga lucrare *Law, Legislation and Liberty*, tratează tipul de stat de drept compatibil cu ordinea spontană a unei societăți libere, adică „acordurile constituționale, în sens juridic” care sunt „cele mai favorabile păstrării libertății individuale”. Ca atare, *Rules and Order* se detașează în ansamblul operei hayekiene prin fundamentarea concepției asupra ordinii spontane și a evoluției libere pe o concepție a dreptății „independente de interesul personal”, anume pe *the law of liberty* și *the common law* și *the rule of conduct* corijate prin

---

Lachmann. Spre deosebire de Lachmann și de ceilalți „noi economiști austrieci” formați de Mises – Murray Rothbard, Israel Kirzner, Roger Garrison –, care au devenit promotorii unui liberalism „radical”, și de cei ai Școlii libertariene de sorginte „austriacă” – Școală la care au aderat, de asemenea, William H. Hutt, Wilhelm Röpke, Henry Hazlitt –, Hayek a rămas cel mai important teoretician al liberalismului clasic, deși printr-o parte însemnată a gândirii sale economice se situează în vecinătatea libertarianismului. Pentru indicarea diferențelor dintre liberalismul neoclasic și libertarianism – care reflectă „câteva dintre cele mai vechi și adânci probleme din istoria gândirii politice” și care fac ca „punerea împreună” a unor gânditori precum Hayek, Ludwig von Mises, Milton Friedman, Ayn Rand, Robert Nozick și Murray Rothbard și considerarea lor drept constituenți ai unui „monolit intelectual” să constituie o descriere „extrem de înșelătoare” – a se vedea Norman Barry, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, London, MacMillan, 1986, p. IX.

<sup>18</sup> Acest demers a fost pregătit nu doar de activitatea sa didactică, ci și de seria de conferințe susținute la Cairo în 1955, pe tema „The Political Ideal of the Rule of Law”, la invitația Băncii Egiptului, și de conferințele și cursurile prezentate în întâlnirile anuale ale *The Institute of Freedom and Cooperative Enterprise* de la Claremont Men's College din California, în compania unor autori prestigioși precum Milton Friedman, Bruno Leoni, Frank H. Knight, Jacques L. Rueff.

<sup>19</sup> Lucrare pe care Hayek a considerat-o „cea mai originală contribuție... la teoria economică”. A se vedea în acest sens Friedrich A. Hayek, *Autobiografie intelectuală*, ed. cit., p. 100.

<sup>20</sup> „Una dintre cele mai coerente și sistematizate apărări a liberalismului clasic din acest secol”. V. Norman Barry, „Hayek on Liberty”, în *Conceptions of Liberty in Political Philosophy*, edited by Zbigniew Pelczynski and John Gray, London, The Athlone Press, 1984, p. 284.

<sup>21</sup> Autorul a precizat că în *The Constitution of Liberty* (1960) a folosit termenul *constitution* „în sensul larg în care îl folosim pentru a descrie starea de adecvare [compatibilitate] a unei persoane” [*state of fitness of a person*] la/cu anumite principii a căror respectare asigură prezervarea libertății, pe când în *Rules and Order* (1973) sensul vizat al termenului este cel juridic [*constitutional arrangements, in the legal sense*]. Hayek a precizat chiar că dacă la momentul publicării lucrării *The Constitution of Liberty* ar fi știut că peste ani își va asuma sarcina abordării aceleiași teme generale a apărării societății oamenilor liberi din perspectiva tipului predominant de reguli sau legi care o fac posibilă, adică a celor care „nu conduc la transformarea ei graduală într-un sistem totalitar dirijat în slujba unei coaliții de interese organizate”, ar fi păstrat titlul *The Constitution of Liberty* pentru noua lucrare. A se vedea în acest sens F. A. Hayek, „Introduction”, vol. 1 *Rules and Order*, ed. cit., pp. 2-3.

legislație în scopul menținerii unei „ordini funcționale a acțiunilor”. Această concepție este delimitată net de „convingerile” „timpului nostru”, ireconciliabile cu doctrina tradițională a constituționalismului liberal, conform căreia guvernarea poate folosi legislația în scopul autorizării coerciției și a obținerii de rezultate speciale pentru persoane sau grupuri specifice, anume *the law of legislation* care se abate de la *limited constitution*, adică de la „limitarea legală a guvernării”<sup>22</sup> sau „restrângerea eficientă a acțiunii guvernamentale”. *The law of legislation* este definită ca rezultat al „fuzionării în aceleași ansambluri reprezentative a sarcinii articulării regulilor de comportament corect și a celei de control al guvernării”<sup>23</sup>. Ca atare, ceea ce Hayek contraargumentează este „forma particulară de guvernare nelimitată cu care democrația a ajuns să se identifice” și care „predomina în lumea occidentală”, adică „sistemul nedorit” al etatismului care uzează de pârgurile legislative pentru a crea cadrul necesar realizării obiectivelor unor „coalitii de interese organizate”. După Hayek, această „nedorită” formă a guvernării reprezentative și „mașinăria politică a para-guvernării” rezultă în mod necesar din asumarea condiției de „stat-legislator” sau de putere care reglementează excesiv și nu mai reprezintă tipul de democrație constituită în „cel mai sigur garant” al libertății individuale. Dimpotrivă, ea reprezintă o tendință proeminentă, arbitrară și „totalitară” care „împiedică societatea să facă acele adaptări necesare într-o lume în schimbare” menite să mențină în vigoare „standardul de viață” și care, inerent, conduce la impas „instituțiile create”<sup>24</sup>. Convingerea că această „dezvoltare” indezirabilă impune o revizuire drastică a „credințelor generale acceptate ale momentului” este mobilul declarat al lucrării *Rules and Order*, și desigur al întregului proiect *Law, Legislation and Liberty*, în esență un demers de „gândire a unei căi de ieșire” și, deopotrivă, unul care „se aventurează” în examinarea unor „invenții instituționale”.

Cu referire la radicalizarea concluziilor acestei preocupări recurente a lui Hayek – „extinderea statului” în domeniul dreptului, dincolo de implicarea lui în ordinea economică și în funcționarea pieței – este important de specificat că, într-o interesantă ordine a dialecticii ideilor, în scrierea lucrării *Law, Legislation and Liberty*, așa cum menționează anumiți interpreți, Hayek a fost motivat și, cred, impulsionat de conferințele lui Bruno Leoni<sup>25</sup> și, apoi, de lucrarea lui *Freedom and the Law* (1961)<sup>26</sup>. După publicarea lucrării *The Constitution of Liberty* (1960) Hayek a reluat distincția *drept-legislație* cu accentele ferme puse

<sup>22</sup> Antitetică conducerii arbitrare și opusă guvernării despotice, după definiția lui C. H. McIlvain din *Constitutionalism: Ancient and Modern* (1958), pe care Hayek îl citează. A se vedea Hayek, *op. cit.*, p. 145.

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 2.

<sup>24</sup> *Ibidem*, p. 3.

<sup>25</sup> Susținute în iunie 1958 la *The Fifth Institute of Freedom and Cooperative Enterprise* de la Claremont Men's College din California, alături de Milton Friedman și Friedrich Hayek. Anterior, în septembrie 1957, Bruno Leoni a participat la întâlnirea *Mont Pèlerin Society* de la St. Moritz – „academia internațională de filosofie politică” înființată în aprilie 1947 din inițiativa lui Hayek cu scopul de a „regenera ideile liberalismului clasic și pentru respingerea socialismului”.

<sup>26</sup> Prima ediție a lucrării *Freedom and the Law* (1961) cuprinde transcrierea și adaptarea prelegerilor lui Bruno Leoni din 1958, așa cum prelegerile susținute cu același prilej de Friedrich A. Hayek și Milton Friedman au devenit părți ale celebrelor lor lucrări *The Constitution of Liberty* (1960), respectiv *Capitalism and Freedom* (1962).

de Leoni în dezvoltarea acestei teme, precum și teza lui a incompatibilității economiei de piață libere cu legislația. În principal Hayek a reluat și adaptat teza lui Leoni că „există mai mult decât o analogie între economia de piață și dreptul judiciar<sup>27</sup> sau *lawyers' law*, tot așa cum există mai mult decât o analogie între economia planificată și legislație”<sup>28</sup>. Leoni, specialist în teoria dreptului și teoria statului, s-a sprijinit desigur pe multe dintre argumentele lucrărilor lui Hayek în prelegerile pe care le-a susținut în 1958, îndeosebi pe cele susținute de Hayek în seria de conferințe prezentate la Cairo în 1955 pe tema „The Political Ideal of the Rule of Law”<sup>29</sup> și care au fost reluate apoi în capitolul „Freedom and the Law” din partea a doua a *The Constitution of Liberty* – capitol structurat din perspectiva raportului *law-legislation* și a „transformării dreptului privat în drept public prin legislația socială”. Autorul italian l-a situat pe Hayek între teoreticienii eminenți mai recenti ai *the rule of law*, în vecinătatea teoretică a celebrului Dicey, dată fiind apreciabila corespondență între conceptul lui Hayek de stat de drept și descrierea lui Dicey a *the supremacy of the law*, și s-a situat pe sine în descendența celor preocupați, precum Hayek, nu doar de „idealul juridic denotat cu expresia «the rule of law», ci și de idealul politic desemnat prin cuvântul «freedom»”<sup>30</sup>. În același timp, Leoni a relevat diferența specifică a perspectivei lui Hayek asupra legislației: „Profesorul Hayek, care este unul dintre cei mai eminenți susținători contemporani ai regulilor scrise, generale și sigure, ca mijloace de contracarare a arbitrarității, este el însuși perfect conștient de faptul că *the rule of law* «nu este suficient pentru a realiza scopul» salvagădării libertății individuale și admite că [*the rule of law*] «nu este o condiție suficientă a libertății individuale de vreme ce lasă deschis un imens domeniu pentru acțiunea posibilă a statului». Acesta este, de asemenea, motivul pentru care piețele libere și comerțul liber, ca sistemul cel mai independent de legislație, trebuie să fie considerate nu doar ca cel mai eficient mijloc de obținere a alegerilor libere de bunuri și servicii din partea indivizilor, ci și ca model pentru orice alt sistem al cărui scop este să permită alegeri individuale libere, inclusiv pe cele referitoare la

<sup>27</sup> Leoni viza sistemul judiciar sau sistemul „curților” care interpretează legea în numele statului (și, eventual, o revizuieste), adică sistemul în care există departajare netă între rezolvarea (judecătorească) a disputelor prin interpretarea dreptului, elaborarea legii – atribuție a legislativului – și aplicarea legii – responsabilitate a executivului. Deși a folosit mai puțin expresia, Leoni a vizat sistemul juridic al *common law* (*lawyers' law* ori *Juristenrecht*, *case law* sau *precedent*), al dreptului nonlegislativ sub care „oamenii sunt tratați egal de curțile obișnuite”. Leoni a considerat că, în contemporaneitate, contraponerea adesea indezirabilă a *common law* o constituie „dreptul care a început să fie gândit ca rezultat al deciziilor de grup”, adică „conceptul revoluționar de drept din zilele noastre [conform căruia] procesul de creare a legii [*law-making*] nu mai este considerat ca fiind conexat în principal de o activitate teoretică a experților, precum judecătorii sau avocații, ci mai curând doar de voința majorităților învingătoare din corpurile legislative”. Caracterul problematic al acestei evoluții în sfera economică este relevat de Leoni – într-o manieră aproape similară celei adoptate de Hayek în *Rules and Order* – prin posibilitatea ca „legislațiile” sau „deciziile de grup” să concure la impunerea unor limitări, constrângeri sau interdicții ori la crearea unor monopoluri. A se vedea Bruno Leoni, *Freedom and the Law*, expanded third edition, Indianapolis, Liberty Fund, 1991, pp. 146-147.

<sup>28</sup> *Ibidem*, p. 23. Pentru influența lui Leoni asupra lui Hayek și, desigur, asupra „mișcării de drept și economie” a ultimelor decenii ale secolului trecut a se vedea comentariile realizate de Leonard P. Liggio și Tom G. Palmer, „Comment: *Freedom and the Law*: A Comment on Professor Aranson's Article”, *Harvard Journal of Law & Public Policy*, Vol. 11, No. 3, Summer 1988, pp. 713-725.

<sup>29</sup> La invitația Băncii Naționale a Egiptului.

<sup>30</sup> Bruno Leoni, *Freedom and the Law*, ed. cit., p. 58.

*drept și la instituțiile juridice*<sup>31</sup>. Hayek a fost suficient de impresionat de poziția radicală și de coordonatele analizei lui Leoni pentru a „pava drumul” „dezvoltării ideilor” lui în prezentarea pe care le-a dedicat-o<sup>32</sup> în iunie 1959. Deși perspectiva din *Rules and Order*, evident radicalizată în comparație cu cea cuprinsă în *The Constitution of Liberty*, o confirmă în esență pe cea „argumentată persuasiv” de Leoni, Hayek a precizat în lucrarea lui din 1973 că „deși argumentul lui [Leoni] este un antidot eficient pentru ortodoxia prevalentă care consideră că doar legislația poate sau ar trebui să modifice dreptul”, acest argument nu l-a convins că este posibilă „dispensarea de legislație nici măcar în domeniul dreptului privat, de care se ocupă el în principal”<sup>33</sup>.

Cele șase capitole ale lucrării *Rules and Order* reargumentează sistematic, într-o formă rafinată și într-o terminologie parțial înnoită, marile teme ale liberalismului clasic: perspectiva evoluționismului social *versus* perspectiva constructivistă, principiul cunoașterii parțiale și dispersate sau al „inevitabilei ignoranțe”, valoarea fundamentală a libertății individuale, teoria *ordinii spontane* în natură și societate în contradistincție cu cea a *organizării*, teoria „ordinii oamenilor liberi”, ordine în care dreptul „evoluează”, în contradistincție cu ordinea în care dreptul este preponderent statuat.

Argumentarea perspectivei evoluționiste și a cunoașterii fragmentare reprezintă desigur ceea ce autorul a considerat a fi cea mai relevantă fundamentare epistemologică a ordinii spontane, a ordinii libere configurate grație ordinii de drept evolutive.

Teza autorului este că unul dintre cele două *pattern*-uri de activitate umană care conduc la concluzii diferite atât în privința explicării cât și a transformării ei deliberate se bazează pe concepții demonstrabil false. Hayek identifică acest *pattern* în „glorioasă perspectivă constructivistă” care flatează „vanitatea umană”, cea care a dobândit o mare influență și care se bazează pe „ficțiunea” – „considerată inofensivă” de cei mulți care o folosesc – a „puterii nelimitate” a indivizilor de a-și realiza dorințele. Ceea ce Hayek contraargumentează într-o formă reînnoită în *Rules and Order* este teza constructivismului că instituțiile umane servesc scopurile umane doar în măsura în care au fost concepute în mod deliberat pentru aceste scopuri și că societatea umană și instituțiile ei ar trebui „re-concepute” astfel încât acțiunile indivizilor „să fie ghidate în întregime de scopuri cunoscute”<sup>34</sup>. Concepția „naivă” care a stat la baza acestei perspective este sintetizată de Hayek ca fiind clădită pe „propensiunea gândirii primitive de a interpreta antropomorfic orice regularitate identificabilă în fenomene ca rezultat al proiecției unei minți gânditoare”<sup>35</sup>. Din această perspectivă, „morală, reli-

<sup>31</sup> *Ibidem*, p. 150.

<sup>32</sup> În cuprinsul prelegerilor susținute la seminarul interdisciplinar de la University of North Carolina, Chapel Hill, în compania lui James Buchanan – pe atunci „un pionier al dezvoltării *public choice economics*”. A se vedea în acest sens Leonard P. Liggio, Tom G. Palmer, *loc. cit.*, p. 716.

<sup>33</sup> Nota 35, în F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, Volume 1 *Rules and Order*, *ed. cit.*, p. 168. Asupra acestei probleme a se vedea subcapitolul „Why grown law requires correction by legislation?” din capitolul 4, „The Changing Concept of Law”, *op. cit.*, pp. 88-89.

<sup>34</sup> *Ibidem*, p. 9.

<sup>35</sup> *Ibidem*.

gia și dreptul, limba și scrierea, banii și piața“ apar ca fiind „construite deliberat de cineva“ sau ca fiind cel puțin deliberat „perfecționate“ conform unui anumit proiect. Revitalizarea acestor moduri antropomorfe de gândire și a unei „explicații intenționale și pragmatice asupra istoriei“ – ilustrată maximal în contractualismul social – este considerată a fi fost apanajul „puternicei filosofii“ care a urmărit „eliberarea minții umane de false prejudecăți“ și care a devenit „concepția dominantă a Epocii Rațiunii“: „noua filosofie raționalistă“ a cărei deplină expresie a constituit-o constructivismul de sorginte carteziană. Autorul precizează<sup>36</sup> că întregul Iluminism francez – care a influențat decisiv continentul european – a fost dominat de „specia carteziană a raționalismului“ și că el s-a definit ca „raționalism constructivist“ prin respingerea „constructivismului evoluționist“ specific Iluminismului „moderat“ britanic.

Hayek contestă raționalismului constructivist revendicat din Descartes legitimitatea extinderii criteriului de *adevăr al propozițiilor* stabilit de autorul metodei „dubiului radical“ – anume derivarea logică din premise explicite „clare și distincte“ a concluziilor adevărate – la *acțiunile umane* cu scopul de a determina adevăratele și justificarea lor. Motivul este că printr-o astfel de extindere sau de aplicare a raționalismului<sup>37</sup> sunt respinse toate cunoștințele care nu pot fi demonstrate ca adevărate conform definiției carteziene a adevărului și a rațiunii – „deducție logică din premise explicite“ – și care, de aceea, sunt considerate a fi „doar opinii“. De asemenea, sunt respinse astfel toate regulile de comportament care se bazează pe tradiție și care nu pot fi justificate în manieră carteziană (rămânând catalogate doar ca „superstiții iraționale“) și toate acțiunile care nu sunt „determinate în întregime de adevăruri cunoscute și demonstrabile“. După Hayek, marea eroare a constructivismului de factură carteziană constă tocmai în atitudinea disprețuitoare față de tradiție, obiceiuri și, în general, față de istorie și în „trufia“ de a considera rațiunea ca unică instanță ce permite individului „să construiască societatea din nou“. Ca atare, celebrul autor austriac consideră falsă asumptia fundamentală a raționalismului că omul poate să realizeze stăpânirea mediului prin capacitatea de deducție logică, că succesul acțiunilor lui este asigurat prin limitarea la inițiativele justificabile rațional care subsumează cunoașterea „exprimată în cuvinte“ și transpusă în forma „premiselor explicite ale unui silogism“, că este posibilă și dezirabilă reconstruirea societății și a instituțiilor astfel încât acțiunile indivizilor să poată fi ghidate de scopurile lor cunoscute.

Concepția pe care se întemeiază celălalt *pattern* analizat de Hayek – dezvoltată sistematic pentru prima oară în secolul al XVIII-lea și formulată explicit ca răspuns la provocarea „noii filosofii raționaliste“<sup>38</sup> – a oferit concluzii care nu s-au bucurat de o bună primire și asimilare. În contradicție cu constructivismul

<sup>36</sup> Invocându-l în acest sens pe Guido de Ruggiero (*History of European Liberalism*, trans. R. G. Collingwood, London, 1927, p. 21 *et seq*) (*Ibidem*, p. 146, nota 3).

<sup>37</sup> Pe care H. J. Laski îl definea (în *Studies in Law and Politics*, London and New Haven, 1922, p. 20), cu referire la Voltaire, Montesquieu ș.a., ca reprezentând „o încercare de aplicare a principiilor cartezianismului la afacerile umane“ (Apud F. A. Hayek, *op. cit.*, p. 147, nota 3).

<sup>38</sup> Și „copleșită aproape în întregime pentru un timp de mai strălucitoare perspectivă constructivistă“ (*Ibidem*, p. 9).

raționalist, concepția pe care Hayek o consideră corectă și pe care o asumă se întemeiază pe teza fundamentală că ordinea societății care a făcut posibilă „creșterea eficienței acțiunii individuale” este rezultatul unui „proces descris inițial ca «creștere» apoi ca «evoluție»”<sup>39</sup>. Ca atare, instituțiile oricărei societăți – constituite în condiții indispensabile pentru urmărirea cu succes a scopurilor individuale conștiente – sunt efectul cumulat al „cutumelor, obiceiurilor și practicilor care nu au fost nici inventate și nici observate având în vedere un anumit scop”<sup>40</sup>. Ele cuprind reguli al căror țel și origine sunt adesea necunoscute indivizilor, de a căror existență nu sunt conștienți adesea sau pe care adesea nu le pot formula explicit. Cu toate acestea, omul – în egală măsură „ființă care urmează reguli” („*rule-follower animal*”) și „care urmărește scopuri” („*and a purpose-seeking one*”) – are succes întrucât își conduce acțiunea și gândirea după reguli care au evoluat în societatea în care el trăiește printr-un proces de selecție a experienței mai multor generații.

Hayek combate constructivismul raționalist și întrucât acesta susține nu cunoașterea faptelor particulare de care depinde succesul acțiunii în orice societate ci întemeierea raționalizării complete pe cunoașterea completă a tuturor faptelor relevante în scopul influențării inteligente și a controlului proceselor din societate. După Hayek, fundamentul epistemologic al oricărui demers valid de explicare a activității umane și a posibilităților de transformare a ei este principiul „naturii descentralizate a cunoașterii”: cunoașterea dispersată, separată, parțială, tacită și, adesea, conflictuală, cunoașterea care nu constituie nicăieri și niciodată un tot integrat. Structura însăși a activităților umane nu permite o cunoaștere totală, dat fiind că ea înseamnă tocmai adaptarea constantă „a milioane de fapte care în întregul lor nu sunt cunoscute cuiva” și dat fiind că funcționarea ei depinde de această adaptare. În contradistinție cu asumția constructivistă a „omniscienței”, Hayek asumă că „întreaga noastră civilizație se bazează, și trebuie să se bazeze, pe credința noastră că mult nu putem *cunoaște* a fi adevărat în sens cartezian”<sup>41</sup> și, de asemenea, pe faptul că „ignoranța” asupra părții ce revine fiecăruia în privința celor mai multe fapte particulare din societate este „necesară și iremediabilă”. „Inevitabila ignoranță”, limitele cunoașterii individuale și ale rolului deprinderilor individuale de folosire a oportunităților pentru atingerea obiectivelor proprii – ca „problemă centrală a tuturor ordinilor sociale” – constituie baza justificării libertății individuale, a acțiunii umane în condiții de incertitudine, a utilizării descentralizate a informației în relațiile libere de piață. Trăsătura distinctivă a civilizațiilor avansate – *the Great or Open Society* în condiții de „diviziune a muncii” și de cunoaștere fracționată posedată la nivel individual – este tocmai faptul că fiecare se mișcă într-o structură coerentă ai cărei determinanți îi sunt necunoscuți, dar o structură care folosește mult mai multă cunoaștere decât poate poseda cineva anume<sup>42</sup>. De aceea, cunoașterea parțială și „inevitabila ignoranță” constituie, după Hayek, argumentul imposibilității logice

<sup>39</sup> *Ibidem*, p. 9.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 11.

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 12.

<sup>42</sup> A se vedea *ibidem*, p. 14.

a planificării și conducerii economice centralizate și, concomitent, argumentul naturii spontane și libere a articulării ordinii economice și sociale. În definiție hayekiană, ordinea economică și socială constituie rezultatul adaptării mutuale a acțiunilor spontane ale indivizilor în funcție de „cunoașterea disponibilă”, de delimitarea sferei de control proprie fiecărui individ și de previziunea corectă a colaborării pe care poate miza el din partea altora.

Temele care formează incontestabil „axa centrală a proiectului intelectual”<sup>43</sup> hayekian sunt *the Great Society*, ca model de ordine socială și politică care urmărește realizarea libertății individuale celei mai extinse în condiții de compatibilitate cu coordonatele lui, și *the spontaneous order*, ca ordine complexă apărută ca o consecință neintenționată a acțiunilor individuale. Se impune a fi făcută precizarea că, dacă prin *the Great Society* Hayek a conturat un ideal de ordine politică și socială, prin *the spontaneous order* el a descris mijloacele prin care idealul ajunge realitate. Ca ordine complexă rezultată nu din conceperea sau proiectarea deliberată ci din interacțiunea entităților de bază care urmează reguli relativ simple de acțiune sau comportament, *ordinea spontană* constituie, după Hayek, atât originea „Marii Societăți” cât și principiul ei fundamental. Astfel, *the Great Society* reprezintă ordinea socială și politică care emerge în mod spontan prin interacțiunea indivizilor ce își desfășoară activitățile zilnice și ordinea care se susține printr-un mecanism statornic. În aceste condiții „ideea de *Great Society* și ideea de *spontaneous order* rezistă sau cad împreună”<sup>44</sup>.

În această logică, ordinea unei „societăți a oamenilor liberi”, pe care Adam Smith a numit-o *the Great Society* și pe care Karl Popper a numit-o *the Open Society*, ordinea „corectă într-un stat sau o comunitate”, pe care grecii o numeau *kosmos*, este în mod necesar *ordinea spontană*, ordinea care se autogenează, care „crește” și care se echilibrează din interior. Pentru Hayek ea este opusul unei ordini „făcute”, create de forțe din afara sistemului, ceea ce grecii desemnau prin *taxis*<sup>45</sup>. Hayek dezvoltă astfel distincția dintre ordinele „făcute” – sau create de forțe din afara sistemului (exogene) – și cele „crescute” – sau în care echilibrul se realizează din interior (endogene), în fapt distincția dintre *ordinea artificială* (construcția realizată printr-un aranjament, „ordinea socială direcționată”) și *ordinea spontană*. În termeni consacrați ai gândirii clasice grecești distincția devine: *taxis* – *kosmos* (ordinea „făcută” – ordinea „crescută” sau „ordinea corectă într-un stat sau o comunitate”). Ordinea necreată în mod deliberat de cineva anume este ordinea pentru care Adam Smith a folosit îndelung ridiculizata expresie *invisible hand* și care semnifică în sfera economică mecanismul prin care omul era condus să „promoveze un scop care nu era parte a intențiilor sale”<sup>46</sup>. Departe de a fi echivalentă cu „absența ordinii” sau cu „haosul în dome-

<sup>43</sup> Louis Hunt and Peter McNamara (eds.), *Liberalism, Conservatism, and Hayek's Idea of Spontaneous Order*, ed. cit., p. VII.

<sup>44</sup> *Ibidem*, p. VIII.

<sup>45</sup> F. A. Hayek, *op. cit.*, p. 37. Reiau în acest context o serie de argumente din prezentarea pe care am făcut-o concepției hayekiene a ordinii spontane în studiul „Liberalismul neoclasic”, în *Liberalismul occidental al secolului XX*, coordonator Gabriela Tănăsescu, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011, pp. 7-84, îndeosebi pp. 43-68.

<sup>46</sup> *Ibidem*, pp. 37-38.

niul economic“, *ordinea spontană*, ca ordine „necreată de om, există“, dar nu este ușor de recunoscut întrucât „nu se impune organelor noastre de simț, ci trebuie depistată de intelectul nostru“. Nu poate fi percepută intuitiv, ci trebuie re-construită mental prin depistarea relațiilor care există între elementele ei întrucât „este o ordine abstractă și nu concretă“<sup>47</sup>. De altfel, Hayek considera că „Marea Societate și civilizația pe care a făcut-o posibilă este produsul creșterii capacității omului de a comunica gândirea abstractă“, cu atât mai mult cu cât majoritatea membrilor Marii Societăți nu se cunosc între ei și nu stabilesc un acord în privința importanței relative a scopurilor lor. Astfel, ceea ce poate fi comun în gândirea, pozițiile și opiniile lor „trebuie să fie general și abstract“. Formarea ordinii spontane este explicată ca rezultat al elementelor ce urmează aceleași reguli ca răspuns la mediul lor imediat, iar menținerea ei prin persistența elementelor particulare care o compun. Regulile de comportament subsumate ei nu sunt proiectate să producă beneficii particulare preconizate, ci sunt instrumente „multi-scop dezvoltate prin adaptarea la anumite tipuri de mediu și pentru a ajuta în anumite tipuri de situații“. Ca urmare, acestea sunt reguli abstracte care „ope-rează ca valori ultime întrucât servesc unor scopuri particulare necunoscute“.

În termenii perspectivei sale evoluționiste Hayek specifica faptul că o ordine spontană constituie întotdeauna o adaptare la multitudinea de circumstanțe care sunt cunoscute tuturor membrilor acelei societăți luați împreună, dar care, ca întreg, nu sunt cunoscute niciunei persoane. De altfel, ansamblul circumstanțelor nu pot fi cunoscut niciunei autorități sau guvernări. Din acest motiv, în *The Great Society* indivizii sunt liberi să-și folosească propria cunoaștere pentru urmărirea unor scopuri personale, dar nu poate împlini „suma satisfacerilor particulare ale mai multor indivizi“ sau „bunăstarea generală“ pe care un guvern pretinde că o poate asigura. Ceea ce ar trebui însă să constituie „prima preocupare publică“ ar fi „condițiile de apărare a ordinii spontane care permite indivizilor să-și satisfacă propriile nevoi în moduri necunoscute autorității“<sup>48</sup>, chiar dacă nu face posibilă această satisfacere pentru toți și dacă unii suportă „deza-măgiri nemeritate“.

„Ordinea pieței“ – *catallaxy*, de la grecescul *katallaxia* –, adică tipul special de ordine spontană produsă de piață prin oameni care acționează în conformitate cu regulile dreptului de proprietate, prejudiciu și contractual, produce adaptarea mai multor economii individuale pe piață. Hayek consideră a fi marele merit al ordinii de piață faptul că ea nu generează o ierarhie a scopurilor particulare sau o „sferă agreată de scopuri“ și că, prin aceasta, face posibilă libertatea individuală și toate valorile ei. *Katallaxia* asigură nu doar libertatea oamenilor și existența lor pașnică și în beneficiu mutual prin „substituirea unor scopuri concrete obligatorii cu reguli abstracte de comportament“, ci și un câștig degajat din priciperea și cunoașterea de care dispun alți indivizi pe care „nu are nevoie să-i cunoască și ale căror scopuri ar putea fi complet diferite de ale lui“<sup>49</sup>. De fapt,

<sup>47</sup> *Ibidem*, p. 38.

<sup>48</sup> *Idem*, vol. II – *The Mirage of Social Justice* (1976), ed. cit., p. 2.

<sup>49</sup> *Ibidem*, p. 109.

„membrii diferiți ai Marii Societăți beneficiază de eforturile lor reciproce nu doar în ciuda faptului că, ci adesea chiar pentru că, multe din scopurile lor sunt diferite“. Ca urmare, „principalul scop comun al tuturor membrilor“ este cel pur instrumental, de asigurare a formării unei ordini abstracte care nu are scopuri specifice și, ca atare, nu are legătură cu solidaritatea sau cu unitatea în urmărirea unor scopuri comune cunoscute.

Hayek a ținut să limpezească și să deculpabilizeze, pentru cei reticenți și disprețuitori, tipul legăturilor care „țin împreună Marea Societate“ în condițiile actuale de complexitate ale lumii – legăturile economice sau „*cash-nexus*“, altfel spus „relații între părți guvernate doar de lupta pentru satisfacerea mai deplină a nevoilor materiale“<sup>50</sup>. Interdependența dintre oameni, „care tinde să facă din întreaga omenire O Singură Lume, nu doar că este efectul ordinii pieței, dar nici nu ar putea fi realizată printr-un alt mijloc“. De aceea, țelul politicii unei „societăți a oamenilor liberi“ nu poate fi „maximul de rezultate previzibile, ci doar o ordine abstractă“<sup>51</sup>. După Hayek este o ordine în care oamenii participă la „o mare creștere a câștigului prin eforturile lor“, „un joc al *catalaxiei*“ sau un „joc creator de avuție“ (și nu unul cu sumă nulă), un joc care este o „mixtură de pricепere și șansă“. Caracterul acestui „joc creator de avuție“ este determinat de câștigurile rezultate din eforturile fiecărui jucător și care „acționează ca semne care îi permit lui să contribuie la satisfacerea nevoilor de care nu știa...“, care îi furnizează informație ce îi permite să-și asigure nevoi despre care nu avea o cunoaștere directă. După Hayek, în ordinea pieței fiecare acționează în direcția unui câștig vizibil pentru el însuși și pentru a servi nevoilor care sunt invizibile pentru el, cu condiția ca acțiunea lui să se desfășoare pe baza propriei cunoașteri și pentru a împlini scopuri proprii, ca recompensa pe care o obține să fie dependentă în parte de circumstanțe pe care nu le poate controla sau prevedea. Dacă i se va permite să se ghideze în acțiune de propriile-i crezuri morale, nu poate cere din punct de vedere moral ca efectul de ansamblu al acțiunii sale asupra altora să corespundă unui anumit ideal de dreptate distributivă. „În acest sens libertatea este inseparabilă de recompense care adesea nu au legătură cu meritul și, de aceea, sunt resimțite ca injuste“<sup>52</sup>.

Valoarea de adevăr a acestei teze asupra „ordinii unei societăți libere“ a constituit mobilul amplei examinări pe care Hayek a făcut-o „aspirațiilor contemporane în materie de politică economică și socială“ după „experimentul socialist“ din Europa Occidentală, adică după „secolul socialist european“ cuprins între Revoluția de la 1848 și anul 1948 și călăuzit de idealul justiției sociale, atât în maniera marxistă sau revoluționară, cât și în cea fabiană sau gradualistă. Analiza gradului de incompatibilitate a măsurilor impuse de astfel de aspirații social-justitiare cu societatea liberă este aplicată societăților occidentale de după „marea schimbare“ produsă în deceniul al șaselea al secolului XX prin discreditarea în lumea occidentală a socialismului în înțelesul lui „vechi“ și strict doctrinar și în condițiile ascensiunii concepției și programelor „statului bunăstării“.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 112.

<sup>51</sup> *Ibidem*, p. 114.

<sup>52</sup> *Ibidem*, p. 120.

## BIBLIOGRAFIE

Barry, Norman, „Hayek on Liberty“, în vol. *Conceptions on Liberty in Political Philosophy*, edited by Zbigniew Pelczynski and John Gray, London, The Athlone Press, 1984, pp. 263-289.

Barry, Norman, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, London, MacMillan, 1986.

Ebenstein, Alan, *Hayek's Journey. The Mind of Friedrich Hayek*, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

Gray, John, *Hayek on Liberty*, third edition, London and New York, Routledge, Taylor & Francis Group, 1998.

Gray, John, „Hayek și disoluția liberalismului clasic“ și „Conservatorism și radicalism în filosofia socială a lui Hayek“, în vol. *Filosofia socială a lui F. A. Hayek*, coordonator Adrian-Paul Iliescu, Iași, Polirom, 2001, pp. 103-117; 206-211.

(von) Hayek, Fr. A., *Law, Legislation and Liberty. A new statement of the liberal principles of justice and political economy*, Volume 1 *Rules and Order* (1973), Volume 2 *The Mirage of Social Justice* (1976), Volume 3 *The Political Order of a Free People* (1979), London, Routledge & Kegan Paul, 1998.

(von) Hayek, Fr. A., „Liberalism“, în *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge & Kegan Paul, London and Henley, 1978.

(von) Hayek, Friedrich A., *Constituția libertății*, traducere de Lucian-Dumitru Dîrdală, Iași, Institutul European, 1998.

(von) Hayek, Friedrich, *Autobiografie intelectuală*, volum editat de Stephen Kresge și Leif Wenar, traducere din limba engleză de Cristina Moisa, introducere de Stephen Kresge, comentarii de Miruna Tătaru-Cazaban și Cristian Preda, București, Nemira, 1999 (1994).

Hinka, Roman, *Hayek as a Liberal – His Contribution to Politics and Economic*, GRIN Verlag, 2005, <http://www.grin.com>.

Hunt, Louis, Peter McNamara (eds.), *Liberalism, Conservatism, and Hayek's Idea of Spontaneous Order*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Iliescu, Adrian-Paul, „Contradicția lui Hayek“, în vol. *Filosofia socială a lui F. A. Hayek*, coordonator Adrian-Paul Iliescu, Iași, Polirom, 2001, pp. 117-145.

Leoni, Bruno, *Freedom and the Law*, expanded third edition, Indianapolis, Liberty Fund, 1991 (1961).

Liggio, Leonard P., Tom G. Palmer, „Comment: *Freedom and the Law*: A Comment on Professor Aranson's Article“, *Harvard Journal of Law & Public Policy*, Vol. 11, No. 3, Summer 1988, pp. 713-725.